

CORNEL GROFȘOREAN ȘI CONTRIBUȚIA SA LA CERCETAREA ȘI CUNOAȘTEREA ISTORIEI BANATULUI MEDIEVAL

CORNEL GROFȘOREAN AND HIS CONTRIBUTION
TO THE RESEARCH AND KNOWLEDGE OF
THE HISTORY OF MEDIEVAL BANAT

Conf. univ. dr. TIBERIU CIOBANU

Abstract: Among the prominent Romanian scholars who have focused with particular interest and passion on researching the past of the Romanian province of Banat is the remarkable politician, lawyer, publicist, sociologist and historian from Banat, Cornel Grofșorean. This was born on 27 October 1881 at Comloșu Mare, Timiș county. His father was a prime county chief and due to his position the family moved a lot. That is why his son attended primary school in Debeleanca and Covăcița (Voivodina), the secondary school in Pancevo, Becicherecul Mare (Zrenianin), Lugoj, Sibiu and Beiuș. He passed his school-leaving examination in Beiuș in 1900. He graduated from the Law School in Budapest, took his doctor's degree at the University of Cluj and passed the exams as a lawyer in Târgu-Mureș. Concomitantly with his juridical studies he attended the Textiles High School of Kesmeck (Czechoslovakia). In 1913 he settled at Lugoj where he worked

as a lawyer until the World War I broke out. He was mobilized and sent to the front. In 1922 he resumed his career and continued to practice law until 1946. For five years (1922-1927) he was an active member of the Averescu Party but after this brief foray into politics, he went back to his law practice. He held few important administrative functions (1920-1933): prime county chief at Reșița, subprefect of the Caraș county and mayor of Timișoara twice. In 1932 he founded Institutul Social Banat-Crișana (I.S.C.B.) which he led until the institution was abolished in 1946. From 1933 to 1946 the institute edited 27 issues of its magazine called 'The Journal of the Banat-Crișana Social Institute'. He died in 30 January 1949, bitterly disappointed about the abolition of his institute and its magazine owing to the inauspicious times, adverse to culture. (The bibliographical data are taken from the work: Carmen Cornelia Bălan, *The Banat-Crișana Social Institute*, Augusta Press, Timisoara, 2001).

Keywords: Banat, Middle Ages, Banat-Crișana Social Institute, Historiography, privileged Wallachian districts.

Printre cărturarii români de seamă, care s-au aplecat cu un interes și o pasiune aparte asupra cercetării trecutului provinciei românești bănățene, se numără și remarcabilul politician, avocat, publicist, sociolog și istoric bănățean Cornel Grofșorean. Prin urmare, în semn de profundă recunoștință față de stăruința sa în abordarea istoriei Banatului, am întocmit modestul studiu de față.

DATE BIOBIBLIOGRAFICE REFERITOARE LA CORNEL GROFȘOREAN.

Acesta s-a născut în 27 octombrie 1881, în localitatea Periam, județul Timiș, unde tatăl său avea funcția de notar. Datorită profesiei tatălui său, familia a fost nevoită să-și schimbe deseori domiciliul, de aceea Cornel Grofșorean a urmat școala în diferite localități (primară – în Debeleaca și Covăcița, așezări, în prezent, în Serbia), iar studiile secundare și cele liceale – la Panciova, Becicherecul Mare (Zrenjanin), Lugoj, Sibiu și, în fine, la Beiuș, unde și-a luat bacalaureatul, în anul 1900. După absolvirea Facultății de Drept din Budapesta, și-a susținut doctoratul la Universitatea din Cluj; statutul de avocat și l-a dobândit la Târgu-Mureș, iar licența în

științe administrative la Academia din Oradea. În anul 1913 s-a stabilit în Lugoj, acolo activând ca avocat până la izbucnirea Primului Război Mondial, când a fost mobilizat și trimis pe front, unde a stat până la sfârșitul mării conflagrații. Cu începere din anul 1922, a practicat din nou avocatura, având birou personal până în 1946, când s-au luat și în justiție măsuri cu caracter comunist. O perioadă de cinci ani (1922-1927) a fost membru activ în Partidul Poporului (avereșcian), apoi, până la sfârșitul vieții, nu a mai făcut parte din nici un partid. În răstimpul cuprins între anii 1920-1932, a deținut importante funcții administrative: primpretor la Reșița, subprefect al județului Caraș, primar al Timișoarei. În 22 mai 1932, din inițiativa sa, a avut loc adunarea generală de constituire a Institutului Social Banat-Crișana, împrejurare în care a fost desemnată conducerea acestei instituții, funcția de președinte ocupând-o dr. Victor Blășianu, rectorul Școlii Politehnice din Timișoara, iar cea de vicepreședinte revenindu-le primarilor dr. C. Radu (Arad) și dr. C. Grofșorean (Timișoara); acesta din urmă va conduce, practic, activitatea institutului, până la desființarea sa de către regimul comunist, la sfârșitul anului 1946. La înființarea Institutului Social Banat-Crișana s-au constituit șapte secțiuni ale acestuia. Cornel Grofșorean a condus ca președinte secțiunea minoritară. În iulie 1933 a apărut primul număr din „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, director al publicației fiind Cornel Grofșorean, iar redactor Ioachim Miloia. În articolul-program, intitulat *La început de drum*, se arată că revista își propune să fie „icoană fidelă a stăruințelor noastre, îndreptate către cunoașterea oamenilor, stărilor și faptelor sociale din trecutul și prezentul acestei părți de țară”. Încă de la primele apariții, publicația are o bogată rezonanță intelectuală, declanșând reacții favorabile pe plan local și în Capitală. După doi ani, însuși Cornel Grofșorean sublinia cu satisfacție că „am reușit ca aici în Timișoara să creem un periodic românesc și științific de cea mai mare însemnătate” (*Raport de activitate din 24 martie 1935*, mss. în Arhiva Muzeului Banatului). „Revista Institutului Social Banat-Crișana” a apărut timp de 13 ani, întreruperea ei făcându-se odată cu desființarea instituției editoare în anul 1946. O imagine de ansamblu în privința bogăției materialelor de sociologie și de istorie, publicate în aceasta, ne-o poate face *Indicele bibliografic al revistei*, elaborat de Alexandru Rusu și editat de Biblioteca Universității din Timișoara, în anul 1970. Importanța acestei publicații a fost evidențiată în articole și studii de specialitate, dintre care menționăm: Carmen

Cornelia Bălan, *Restitutio: „Revista Institutului Social Banat-Crișana”*, în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași”, Sociologie-politologie, tom. I, Iași, 1997, p. 39-41; Grigore Traian Pop, „*Revista Institutului Social Banat-Crișana(1933-1946)*”, în „Revista de filozofie si sociologie”, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, p. 74-141; Carmen Cornelia Bălan - *Institutul Social Banat-Crișana (1932-1946). Recuperarea culturală și sociologică a moștenirii Institutului Social Banat-Crișana*, Editura Augusta, Timișoara, 2001; Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Editura Modus PH, Reșița, 2002. Într-un articol publicat de Cornel Grofșorean în ziarul „Ecoul” (Arad) din 29 aprilie 1936, acesta mărturisește: „...frecventând cursurile sociologice la Universitatea de la Budapesta, am fost captat de noutatea acestei științe (...). Însă ceva mai târziu (1907) când s-a înființat – sub conducerea renumitului sociolog maghiar Jászai Oszkár – Institutul Social, tot la Budapesta, m-am raliat la școala numitului, făcându-mi o gândire sociologică, care nu m-a părăsit nici până în ziua de azi”. Astfel, cu toate că institutul coordonat de el ființa sub o oarecare tutelare științifică (și, uneori, financiară) a Institutului Social Român din București, condus de Dimitrie Gusti (cu care era în relații foarte bune), Cornel Grofșorean și-a impus o concepție științifică personală în cercetările sociologice efectuate în Banat. Unii dintre reprezentanții școlii sociologice a lui D. Gusti i-au apreciat la superlativ rezultatele temeiniceii activități științifice, încât așa după cum afirma A. Golopenția, într-o scrisoare (pe care i-a trimis-o în 1938), era considerat „bănățeanul cel mai mare și mai adevărat al zilelor noastre”. Cercetările sociologice efectuate de echipa Institutului Social Banat-Crișana, în anul 1934 au fost valorificate editorial în volumul *Anchetă monografică în comuna Belinț*, Timișoara, 1938, 406 p. Rezultatele investigațiilor din septembrie 1935 au fost publicate în *Monografia comunei Sârbova*, Timișoara, 1939, 392 p. Cercetările sociologice de la Pojejena de Jos (15 august /3 septembrie 1936), Ohaba-Bistra, jud. Caraș-Severin (august 1937), Valea Almăjului (toamna anului 1939) și cele de la Naidăș (august 1942) n-au mai apucat să fie valorificate în lucrări monografice, precum cele două, amintite mai sus. O parte din material a fost publicat în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, restul s-a păstrat în fonduri arhivistice disparate (de la muzeele din Reșița, Caransebeș, Timișoara și de la Biblioteca Județeană Timiș) sau a dispărut împreună cu alte documente din bogata arhivă a institutului, atât de vitregită în

perioada postbelică. Într-o consemnare a decesului său (întâmpat în 30 ianuarie 1949, deci în acest an comemorându-se 75 de ani de la trecerea sa la cele veșnice), apărută în „Foaia Arhidiecezană”, Caransebeș, din 8 mai 1949, se avea în vedere tocmai marea valoare a materialului adunat de echipele institutului condus de Cornel Grofșorean: „Se va cere multă pricepere și pregătire pentru cel care va utiliza imensul material statistic-cultural-social și folcloristic, cules pe teren din toate regiunile Banatului drag pe care le-a străbătut echipele sale. Opera aceasta va fi monumentul care va ridica personalitatea Dr. Cornel Grofșoreanu (sic) ca model de hărnicie și pricepere în fața posterității”. **Opera** (selectiv): Studii publicate în „Revista Institutului Social Banat-Crișana” (selectiv): *Emanciparea politică și culturală a Banatului* (nr. 2-5, martie-octombrie 1933); *Transilvăniism* (nr. 21, ianuarie-martie 1938); *Din obiceiul pământului* (nr. 30, aprilie 1940); *În Valea Dunării* (nr. 3, septembrie-decembrie 1941, p. 336-374); *La Porțile-de-Fier ale Ardealului* (martie-aprilie 1942, p. 249-257, mai-august 1942, p. 481-494, septembrie-decembrie 1942, p.639-646); *Originea comunității familiale la români în coroborare cu Jus Valahicum* (mai-august 1942, p. 421-426); *Pe marginea unei monografii germane în Banat* (ianuarie-aprilie 1943, p. 152-190); *Un cuib de vulturi daco-valah* (mai-iunie 1943, p. 221-280); *Mișcările culturale în SE European* (septembrie-octombrie 1943, p. 473-505 și ianuarie-aprilie 1944, p. 1-69); *Istoricul colonizărilor germane în sec. al XVIII-lea* (iulie-decembrie 1946, p. 60-127). Volume: *Reformă administrativă*, Lugoj, 1932, 32 p.; *Curente social-politice contemporane. Critica materialis-mului istoric*, Timișoara, 1934, 196 p.; *În țara dacilor*, Timișoara, 1940, 80 p.; *Pe marginea unor monografii germane din Banat*, Timișoara, 1942, 36 p.; *Fără formă și formalism*, Timișoara, 1942, 96 p.; *Situația politică și culturală a minorităților etnice din România la finea anului 1930*, 1944, 134 p.; Grofșorean, Cornel, *Banatul de altădată și de totdeauna. Sinteza problemelor istorice și social-politice*, Editura „Helicon”, Institutul de arte grafice, Timișoara, 1946. **Referințe**: Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat(1859-1948)*, Ed. Modus PH, Reșița, 2002; Carmen Cornelia Bălan, *Cornel Grofșorean-coordonatorul activității Institutului Social Banat-Crișana*, în *Un secol de sociologie românească*, Editura Filiala Iași a Academiei Române, Iași, 1997, p. 1-8; Idem, *Institutul Social Banat-Crișana (1932-1946). Recuperarea culturală și sociologică a moștenirii Institutului Social Banat-Crișana*, Editura Augusta, Timișoara,

2001; A Bejan, E. Bejan, *Aportul cercetărilor de teren ale Institutului Social Banat-Crișana la dezvoltarea sociologiei românești din perioada interbelică*, în „Analele Universității Timișoara. Științe sociale” III, nr. 2/1978, p. 44-50; Aurel Bugariu, *Bibliografia Banatului 1913-1943*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, an XI, p. 66-126; Gheorghe Ruja, *Contribuția Institutului Social Banat-Crișana la dezvoltarea sociologiei*, în „Viitorul Social”, L XXV, nr. 3, p. 631-638; Tiberiu Ciobanu, *Contribuția lui Cornel Groșorean la dezvoltarea istoriografiei românești din Banat*, în „Coloana Infinitului”, an IX, nr. 58 (iulie-septembrie), Timișoara, 2006, p. 10-13; Idem, *Comemorare 60. Cornel Groșorean (1881-1949)*, în „Columna 2000”, Serie nouă, Anul X, nr. 37-38 (ianuarie-iunie)/2009, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009, p. 97-98; Idem, *Cornel Groșorean*, în *Istoriografia românească din perioada 1918-1948 referitoare la Evul Mediu bănățean*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2009, p. 175-191, 287-291; Idem, *Cornel Groșorean*, în *Istoriografia românească referitoare la Banatul medieval - Cornel Groșorean*, în „Agero”, revistă pe internet a Asociației Germano-Române din Stuttgart, Germania, 2010, www.agero-stuttgart.de; Idem, *Cornel Groșorean - 60 de ani de la trecerea la cele veșnice (I)*, în „Clio”, Seria a III-a, Anul X, nr. 1-4, Timișoara, 2010, p. 65; Idem, *Cornel Groșorean*, în *Cărturari români cu preocupări referitoare la istoria medievală a Banatului. Cuprinderi bibliografice*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2010, p. 46-51, 159-161; Idem, *Vasile Maniu*, în *Istoriografia românească din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea referitoare la Banatul medieval*, vol. I-II, Editura Eurostampa, 2010, p. 109-122 (vol. I), p. 217-221 (vol. II); Idem, *Cornel Groșorean (II)*, în „Clio”, Seria a treia, Anul XI, nr. 1- 4, Editura Eurostampa, Timișoara, 2011, p. 5; Idem, *Bănățeni de seamă - Cornel Groșoreanu (1881-1949)*, în „Praeuniversitaria”, Anul VII, nr. 3 (23), Timișoara, octombrie 2011, p. 10; Idem, *Aniversare 130. Cornel Groșorean (1881-1949)*, în „Columna 2000”, Seria Nouă, Anul XII, nr. 47-48 (iulie-decembrie)/2011, Editura Eurostampa, Timișoara, 2011, p. 46-47; Idem, *Cornel Groșorean*, în *Enciclopedia Banatului*, vol. II (coordonator general: Crișu Dascălu), *Istoriografia* (coordonator principal: Dumitru Tomoni), lucrare editată de Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Filialei Timișoara a Academiei Române și de Societatea Enciclopedică a Banatului, Editura Academiei Române, București, Editura «David Press Print».

Timișoara, 2020, p. 117; *Cornel Grofșorean*, în *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, vol. I (D-K), coordonatori: Victor Spinei, Dorina A. Rusu, Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, Editura „Karl A. Romstorfer” a Muzeului Național al Bucovinei, Suceava, 2021, p. 372.

ISTORIA MEDIEVALĂ A BANATULUI REFLECTATĂ ÎN OPERA LUI CORNEL GROFȘOREAN.

În anul 1932, în Timișoara, a avut loc un eveniment cu consecințe benefice pentru dezvoltarea vieții culturale de aici și, implicit, pentru promovarea istoriografiei bănățene, cu o atenție specială spre evidențierea realităților românești ale Evului Mediu din această provincie. E vorba de înființarea Institutului Social Banat-Crișana (I.S.B.-C.) care, „timp de 14 ani (1932-1946), a reprezentat un centru de cristalizare a activității științifice și civice a numeroși intelectuali bănățeni”¹. Un loc însemnat în cadrul activității I.S.B.-C. îl ocupă editarea „Revistei Institutului Social Banat-Crișana” („R.I.S.B.-C.”), cu începere din anul 1933 și continuând până în anul 1946. Pe tot parcursul apariției sale director al acesteia a fost dr. Cornel Grofșorean. În perioada 1933-1936, dr. Ioachim Miloia a deținut funcția de redactor al acestei reviste, fapt care a avut un rol important în alcătuirea profilului publicației. Istoricul venea pe această prestigioasă poziție după o fructuoasă experiență de redactor la revista „Banatul” (1926-1930) și de conducător al „Analelor Banatului” (1928-1932), care, din păcate, își sistase apariția datorită dificultăților financiare. În programul celor două publicații – „Analele Banatului” și „Revista Institutului Social Banat-Crișana” – există puncte comune. În acest sens, se constată interesul comun pentru problemele fundamentale din trecutul Banatului, în mod special pentru aspecte reprezentative din perioada Evului Mediu al acestui ținut.

Bunăoară, în „Analele Banatului” (nr. 2, 1929, p. 65-66 și nr. 3, 1929, p. 12-37) a apărut studiul *Districtus Walachorum. Cercurile românești bănățene* de Iuliu Vuia. Districtele românești din Banat – una din cele mai importante teme ale istoriografiei noastre privind Evul Mediu al acestui ținut – vor beneficia de prezentări competente și în paginile „R.I.S.B.-C.”. Exemplificăm cu trei studii de N. Tomiciu: *Capitol introductiv la o viitoare istorie a Banatului*

¹ Carmen Cornelia BĂLAN, *Institutul Social Banat-Crișana (1932- 1946). Recuperarea culturală și sociologică a moștenirii Institutul Social Banat-Crișana*, Editura Augusta, Timișoara, 2001, p. 8.

Severin, mai precis a celor opt districte valahe (numărul pe mai-iunie 1938, p. 15-20); *Districtele valahice privilegiate* (numărul pe septembrie-decembrie 1942, p. 595-606); *Privilegiile românilor în cadrul districtelor valahe bănățene* (numărul pe septembrie-decembrie 1944, p. 367- 389). Ioachim Miloia anunța că „«Analele Banatului» va publica tot ce este viață bănățeană din trecut și prezent, înfățișată în lumina documentelor” (subl. lui I. M.). În articolul program *La început de drum*, din nr. 1 (ianuarie-februarie 1933) al „Revistei Institutului Social Banat-Crișana” se prevede ca „publicația să fie icoana fidelă a stăruințelor noastre îndreptate către cunoașterea oamenilor, stărilor și faptelor sociale din trecutul și prezentul acestei părți de țară”. Mai târziu, Traian Topliceanu, în articolul *Un cărturar bănățean-Ioachim Miloia*, apărut în „Revista Banatului”, Timișoara, 1944, nr. 1-3, p. 7-8, precizează că Miloia a fost coautorul articolului-program *La început de drum*. Prin implicarea lui Miloia la conturarea profilului „Revistei Institutului Social Banat-Crișana” – el urmărind ca această publicație să aibă în vedere și valorificarea cercetărilor din domeniul trecutului Banatului – se va continua partea principală a programului pe care îl avusese „Analele Banatului”.

Amănunte referitoare la platforma ideologică redacțională a „Revistei Institutului Social Banat-Crișana”, formulată la început de drum, sunt dezvăluite de Cornel Grofșorean și într-un articol apărut în această publicație mai târziu, în anul 1938 (nr. 21, ianuarie-martie, p. 69). Din acesta desprindem că, inițial, conducerea revistei era preocupată de crearea unei pedagogii sociale, care să stimuleze gândirea specifică a cititorilor ei. „Cu această țintă am plecat la drum în 1932” – mărturisea Cornel Grofșorean. Țelul principal al acestei gândiri politice constă în „imperativul de apărare națională”, în special a graniței de vest, pentru că acest spațiu era „atât de aprig contestat pe la toate Conferințele și Congresele internaționale” și în „manifestările publicistice ungurești”². Se considera că „adevărul românesc era evident, trebuia scos la lumină” și că propaganda străină trebuia combătută cu argumente „scoase din documente istorice”³. În atenția Institutului și a redacției revistei sale a stat preocuparea pentru evidențierea greșelilor, a aserțiunilor tendențioase din domeniul

---

2 I. NEGRU, *După 10 ani de activitate*, în „R.I.S.B.-C.”, număr jubiliar, Timișoara, mai-august 1942, p.299- 300.

3 Cornel GROFȘOREAN, *Fascism, naționalism-socialism, comunism național*, în „R.I.S.B.-C.”, Timișoara, ianuarie-martie 1938, p. 4.

istoriei, existente într-o seamă de lucrări „editate de Societatea Monografică a Țării Ungurești (Országos Monografiai Tarsoság) cu sediu în Palatul Academiei Maghiare, condusă de Rákósy Jenő, și având ca redactor pe numitul Borovsky Samu (...). Cine a luat în mână un volum din această colecție de pretenție monografică, bunăoară aceea de Borovsky Samu, va găsi acolo o mulțime de erori și presupuneri” – se subliniază în *Raportul redacției asupra revistei Institutului Social Banat-Crișana 1932-1942*, publicat în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, număr jubiliar, mai-august 1942, p. 315. În *Raport* se afirmă cu satisfacție că „dacă rostul Institutului Social Banat-Crișana s-ar fi mărginit numai la combaterea greșelilor săvârșite în aceste pretinse monografii, rațiunea existenței sale ar fi pe deplin justificată”. În continuare se arată că și după Marea Unire, vecinii noștri au publicat lucrări de acest fel. De aceea – precizează raportorul – „noul Institut avea ca prim scop combaterea propagandei străine prin aceleași mijloace, acelea ale științei, cu deosebirea că adevărul românesc nu avea nevoie de nici o interpretare tendențioasă. El era evident, totuși, trebuia scos la lumină. Trebuiau adunate toate documentele de care se servea propaganda străină, ca, apoi, să fie pe rând combătute”. Se subliniază că ideea unei asemenea activități a fost a lui Cornel Grofșorean și că documentele strânse au fost publicate în revista Institutului. Că respectivele surse istorice prezintă o importanță documentară deosebită este învederat de faptul că o mare parte din acestea au fost publicate de Vasile M. Theodorescu în opera sa *Transilvania sub maghiari și români*, editată în anul 1941. Autorul acestei lucrări, prezentând izvoarele sale documentare, a apreciat activitatea Institutului din Timișoara și a revistei sale, în mod special aceea a lui Cornel Grofșorean, nutrită de o fermă atitudine patriotică⁴. S-a remarcat că Institutul Social Banat-Crișana „se poate mândri cu rolul său precursor (...) în combaterea propagandei străine, cu mult înainte de înființarea Ligii și înainte de apariția extrem de valoroasei publicațiuni trimestriale «Revue de Transilvanie», condusă cu atâta pricepere de profesorul Silviu Dragomir din Cluj”⁵.

Cornel Grofșorean susținea că, în cadrul Institutului Social Banat-Crișana, trebuie „să se cerceteze problemele privitoare la starea socială a regiunii de-a lungul frontierei de Vest și să contribuie

4 Vasile M. THEODORESCU, *Transilvania sub maghiari și români*, București, 1941, p. 96.

5 „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, număr jubiliar, 1932-1942, p. 316.

la răspândirea cunoștințelor despre starea economică, culturală și spirituală a Banatului, despre istoria sa adevărată⁶. Din punct de vedere tematic, ca frecvență și pondere a materialelor apărute în revista Institutului, după studiile documentare și informațiile din viața națională și internațională privind „realitatea minorităților”, pe al doilea loc urmează materiale de istorie locală, elaborate în spiritul sociologiei istorice, publicate pentru a „apăra și legitima o graniță”⁷. Din perspectiva acesta, s-a acordat o mare importanță evidențierii realităților autohtone din Evul Mediu din Banat, spre a se pune în lumină continuitatea neîntreruptă a puternicului potențial românesc pe locurile existenței sale. În acest scop, Cornel Grofșorean și-a atras un grup de cercetători valoroși, precum Gheorghe Cotoșman, Ștefan Manciulea, Victor Motogna, Traian Popa, Nicolae Tomiciu, Valeriu Șotropa ș.a., care au publicat studii reprezentative⁸ în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”. Se constată o contribuție fundamentală a profesorilor universitari clujeni Victor Motogna și Ștefan Manciulea, ajunși la Timișoara în urma mutării temporare aici a Facultății de Geografie din Cluj, după răpirea Ardealului, prin Dictatul de la Viena.

În scopul valorificării într-o sinteză a lucrărilor de istorie publicate de Institut și pentru completarea acestora cu materiale referitoare la toate epocile din trecutul Banatului, Cornel Grofșorean, împreună cu membrii Secției de istorie ai Institutului Social Banat-Crișana, hotărâsc să elaboreze *Istoria Banatului*. Despre această inițiativă îl informează pe Dimitrie Gusti, într-o scrisoare din 15 iulie 1943: „Cu oarecare satisfacție și mândrie am onoarea a vă

---

6 Carmen Cornelia BĂLAN, *op. cit.*, p. 208.

7 *Ibidem*.

8 Gheorghe COTOȘMAN, *Românii, autohtonii Banatului. Vechimea organizației naționale și bisericesti la românii bănățeni* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, mai-august 1942, p. 403-416); Șt. Manciulea, *Elemente etnice așezate în Banat între anii 1000-1870* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, noiembrie-decembrie 1943, p. 329-392); Victor MOTOĞNA, *Contribuții la istoria românilor bănățeni în Evul Mediu* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, iulie-august 1943, p. 3-30); Idem, *Banatul românesc în epoca migrațiilor popoarelor barbare* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, iulie-august 1943, p. 31-61); Idem, *Trecutul românilor în epoca lui Iancu Huniade* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, mai-august 1944, p. 539-576); Idem, *Banatul românesc în prima jumătate a veacului al XV-lea* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, mai-august 1944, p. 449-480); Traian POPA, *Românii din Banatul medieval* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, noiembrie-decembrie 1943, p. 113-148); Nicolae TOMICIU, *Caransebeșul în sec. XIV- XVIII* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, aprilie-mai 1936, p. 8-24); Idem, *Sate românești și sate ungurești în Banat. Epoca de aur în istoria Banatului* („R.I.S.B.-C.”, Timișoara, iulie-octombrie 1940, p. 27-41).

aduce la cunoștință că Institutul nostru a hotărât redactarea *Istoriei Banatului*, angajându-se la această frumoasă lucrare câțiva domni profesori universitari și o pleiadă de intelectuali din Banat⁹. Acest colectiv de cercetători era compus din prof. univ. Victor Motogna, prof. univ. A. Borza, prof. univ. T. Morariu, prof. N. Tomiciu, prof. Șt. Lupșa, prof. N. Ilieșiu, prof. Tr. Topliceanu, prof. V. Ardeleanu, prof. Tr. Birăiescu și dr. E. Botiș.

După două zile, în următoarea scrisoare (din 17 iunie 1943), Cornel Grofșorean l-a informat pe D. Gusti că „au fost însărcinați din partea Ministerului Afacerilor Externe ca să pregătească un material documentar – până la 1 august – referitor la realizările făcute în decurs de 24 de ani în Banat, sub dominație română. Materialul este distribuit și se lucrează la el cu asiduitate; natural, o facem cu elan, însuflețire și dezinteresat, căci cei în drept n-au parale pentru onorarea referenților¹⁰. În aceeași scrisoare își exprimă bucuria prilejuită de primirea unor bani de la forurile din Capitală, sumă așteptată pentru cheltuielile necesare elaborării lucrării despre istoria Banatului: „Nu știu cum să vă mulțumesc! Când am primit știrea telefonică referitoare la subvenția de 300.000 lei, am săltat ca un copil de bucurie, căci mă aflam chiar într-un marasm sufletesc, datorită faptului că nu aveam posibilitatea ca să efectuăm un plan admirabil: întocmirea unei lucrări istorice a Banatului, abandonând schema istoriei maghiare – cum fură toate celelalte istorii scrise – și încadrând trecutul (Banatului – n.n. T.C.) în istoria poporului român¹¹”.

Angajarea în elaborarea celor două lucrări de sinteză, *Realizările din Banat în cei 24 de ani de la unirea cu Țara* (documentar solicitat de Ministerul Afacerilor Străine pentru a fi folosit de Biroul Păcii, la tratativele de la sfârșitul războiului) și *Istoria Banatului*, l-a determinat pe Cornel Grofșorean să-l asigure pe Dimitrie Gusti că membrii Institutului din Timișoara își fac datoria cu deplină responsabilitate: „Cum vedeți, deci, Dle profesor, suntem discipolii D-voastră sârguincioși și credincioși, stând neclintiți la datorie, la colțul acesta de țară din nou contestat, din nou periclitat¹²”. Dimitrie Gusti prețuia activitatea Institutului, strădania pilduitoare a lui Cornel Grofșorean pentru a continua munca în grelele condiții generate de conflagrația mondială, atunci în plină desfășurare.

9 Carmen Cornelia BĂLAN, *op. cit.*, p. 283.

10 *Ibidem*, p. 285.

11 *Ibidem*, p. 284.

12 *Ibidem*, p. 285.

Aceasta reiese și din scrisoarea de felicitare primită de la Gusti, de Anul Nou 1944: „Rog pe Dl Președinte Dr. Grofșorean să primească cele mai calde urări de realizări strălucite ale Institutului condus de Domnia Sa cu atâta succes, pentru 1944. Cele mai cordiale mulțumiri pentru amabilele cuvinte și cu aceeași veche prietenie admirativă”¹³.

Fără îndoială că, la baza acelei „prietenii admirative” au stat o seamă de afinități, anumite trăsături asemănătoare ale viziunii lor despre existență. Dimitrie Gusti spunea: „Crezul meu ar putea fi mărturisit în următoarea frază: Gândul se trăiește, viața se gândește. Aceasta tocmai pentru că cele două mari forțe în care eu cred în primul rând sunt cunoașterea și organizarea”¹⁴. Și Cornel Grofșorean dobândise multă „cunoaștere”; totodată era înzestrat cu un excelent spirit organizatoric. Atunci însă, în învorburații ani ,44, aceste „forțe” ale sale nu mai aveau teren prielnic de manifestare. De pildă, în 1945, „în lipsă de încăperi potrivite”¹⁵, Institutul n-a putut să-și desfășoare activitatea și, în plus, datorită fondurilor financiare reduse, n-a apărut nici un număr al revistei. În anul 1946, beneficiind de sprijinul financiar al Ministerului Agriculturii și Domeniilor, Institutul a tipărit două numere ale revistei, care au fost ultimele apariții ale acestei importante publicații timișorene. În nota introductivă a primului număr de atunci (ianuarie-iulie, 1946), redacția (de fapt Cornel Grofșorean) considera, pe bună dreptate, că „Institutul și-a făcut datoria cu vârf și îndesat, sperând ca, în viitorul apropiat, să-și reia activitatea neprecupețită”¹⁶. Din nefericire, pentru acest Institut și pentru revista sa, n-a mai existat viitor.

Pentru faptul că Institutul își făcuse datoria, dă seamă și volumul de studii, publicat de Secția de istorie a instituției în 1944. Acesta era menit să stea la baza elaborării unei părți din planificata *Istorie a Banatului*. Lucrarea se intitulează *Banatul de altădată. Studiu istoric*, vol. I, Timișoara 1944. În caseta redacțională sunt cuprinși: Director – Cornel Grofșorean. Comitetul de redacție – Traian Birăescu, șeful Oficiului [de] Statistică al Municipiului Timișoara; prof. univ. dr. Al. Borza, Aurel Bugariu, A. Cucu, insp. gen. Ion Negru, prof. Ștefan Manciușea, prof. Marius Moga, prof. univ. dr. Victor Motogna, Valeriu Șotropa, prof. Traian Topliceanu. (Acest

---

13 *Ibidem*, p. 294.

14 *Ibidem*, p. 53.

15 *Ibidem*, p. 52.

16 „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, an XIV, Timișoara, ianuarie-iulie 1946, p. 1.

colectiv de cercetători își asumase sarcina de a elabora *Istoria Banatului*). Menționăm din acest volum studiile de istorie medie: Partea I – prof. Victor Motogna, *Contribuții la istoria românilor bănățeni în Evul Mediu*; idem, *Banatul românesc în epoca migrațiunii popoarelor*; idem, *Banatul românesc în cele dintâi veacuri ale stăpânirii ungurești*; prof. Traian Popa, *Români în Banatul medieval*; Valeriu Șotropa, *Viața românilor în Evul Mediu*. Partea a II-a – prof. Ștefan Manciulea, *Elemente etnice străine așezate în Banat între 1000 și 1870*; Victor Motogna, *Banatul românesc în prima jumătate a veacului al XV-lea*; idem, *Trecutul românilor din Banat în epoca lui Ioan Huniade (1437- 1457)*; Valeriu Șotropa, *Viața românilor în Evul Mediu (II)*; Traian Popa, *Familia Mutnic*.

Constatăm că prestigiosul om de cultură Cornel Grofșorean și-a adus o foarte importantă contribuție la dezvoltarea interesului pentru Evul Mediu în istoriografia românească din Timișoara, prin tematica de cercetare a Institutului Social Banat-Crișana și prin conținutul revistei sale, în ultimul deceniu al perioadei interbelice și în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Studiile publicate în „Revista Institutului Social Banat-Crișana” și în volumul *Banatul de altădată* vădese un stadiu înaintat al cercetărilor istorice, care prefigurau o interesantă lucrare de sinteză a istoriei medievale a acestei provincii. Dar Cornel Grofșorean n-a fost numai un catalizator al afirmării medievisticii bănățene, ci și un autor al unor temeinice studii de istorie medievală: În țara dacilor („Revista Institutului Social Banat-Crișana”, nr. 27, nr. 28-29, nr. 33-34, 1940), lucrare apărută și în volum separat (extras de 80 p.), având subtitlul: *Studiu juridic asupra dreptului cutumiar român din Valea Almăjului (Bănat)*, 80 p.; încă trei studii publicate în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”: *Din obiceiul pământului* (nr. 30, aprilie 1940); *Originea comunității familiale la români în coroborare cu Jus Valahicum* (numărul pe mai-august 1942) și *Un cuib de vulture daco-valah* (numărul pe mai-iunie 1943, p. 221-280). Ultima lui lucrare istoriografică apărută în volum a fost *Banatul de altădată și de totdeauna. Sinteza problemelor istorice și social-politice* (Timișoara, 1946), studiu alcătuit în baza unor informații din materialele Institutului elaborate pentru *Istoria Banatului* și pentru raportul *Realizări în Banat după Unirea din 1918*. Și lucrarea aceasta își are un loc binemeritat în istoriografia românească bănățeană, fiind o succintă prezentare a momentelor semnificative ale istoriei românilor bănățeni până la anul 1918 (cu

o atenție specială pentru Evul Mediu), apoi a perioadei de după Marea Unire – o elocventă trecere în revistă a realizărilor din Banatul interbelic, acestea înscriindu-se în istoria trăită de Cornel Grofșorean și, în multe cazuri, marcată de puternica sa personalitate.

Amplul studiu *În Țara Dacilor. Studiu juridic asupra dreptului cutumiar român din Valea Almăjului (Bănat) de Cornel Grofșorean* a apărut în serial în „Revista Institutului Social Banat-Crișana” (nr. 27, nr. 28-29, nr. 33-34, 1940) și într-un volum separat (extras) de 80 pagini. Acesta este un studiu de istoria dreptului la români, în care autorul se străduiește să demonstreze că există o „tradiție familială ancestrală a traco-daco-valahilor”¹⁷. Autorul justifică tradiția respectivă prin aceea că „în Dacia, alături de dreptul roman, impus de cuceritori, a trăit și dreptul consuetudinar al dacilor”¹⁸, care se baza pe principiul proprietății private și pe comunitatea familială. Acesta n-are nimic cu *zadruga*, *zemstvo*, *mir*, comunitatea sătească a dreptului cutumiar slav, care nu s-a bazat pe comunitatea familială ca entitate socială și deținătoarea dreptului de proprietate, ci pe comunitatea proprietății sătești¹⁹. La traco-daci, familia era proprietara exclusivă a bunurilor, de aceea familia fusese considerată ca unitate socială a organizației de stat. Grofșorean conchide: „Azi, principiile ce guvernează această formă socială ancestrală nu sunt sancționate prin lege. Din contra, sunt pe deplin abandonate. Totuși românul i-a dat un concept nou, trăit real peste cadrele legii scrise. Anume părinții își mențin dreptul de proprietate până la moarte. Copiii, chiar căsătoriți (care rămân în casă) ginerele, nora, deși au avere proprie, intră în comunitate familială și-și pierde dreptul – benevol – de a dispune de averea lor, fiind și această avere, precum și averea separată a copiilor (dobândită prin moștenire), administrată de către capul familiei”²⁰. O asemenea situație se putea constata încă prin anii 40 ai veacului trecut, Grofșorean fiind documentat asupra acestei probleme din anchetele sociologice din Valea Almăjului și din alte zone ale Banatului.

Ideile acestea mai apar încă în două articole ale lui Cornel Grofșorean, anume *Din obiceiul pământului* (în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, aprilie, 1940) și *Originea comunității familiale la români în coroborare cu jus valahicum* (în „Revista

17 Cornel GROFȘOREANU, *În țara Dacilor*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, nr. 30, Timișoara, aprilie 1940, p. 276.

18 *Ibidem*, p. 277.

19 *Ibidem*, p. 270.

20 *Ibidem*.

Institutului Social Banat-Crișana”, mai-august, 1942). Toate cele trei lucrări ale lui Grofșorean conțin ipoteze îndrăznețe din domeniul istoriei dreptului la români, probabil mai concludente pentru juriști decât pentru istorici. În schimb, trecerea în revistă a unor monografii germane din Banat pune în lumină comentarii istorice pertinente din partea lui C. Grofșorean²¹. Aceste lucrări au apărut în perioada interbelică. Grofșorean începe cu comentarea monografiei comunei Recaș de Dr. Josef Stitzi²². Și acest autor – menționează Grofșorean – „ca mai toți istoricii maghiari și șvabi, afirmă că în epoca casei domitoare a familiei de Anjou fusese colonizați românii în regiunea satului”²³. În privința denumirii localității, recenzentul constată: „Autorul afirmă – fără dovezi, bazându-se exclusiv pe toponimia satului – că populația arhaică a comunei a fost de origine slavă (bulgară), deoarece din numirea râului Rieca s-a format numele comunei – Rycăș (în textul german Rykasch (...)). Să reținem acest moment interesant – scrie Grofșorean – deoarece ne afirmă preexistența comunei cu toponimia ei, Rycăș, apoi transformarea ulterioară într-o denumire maghiară”²⁴, în *Ryगतeluke*, cum apare într-un document emis de Carol Robert în 9 iulie 1318. Grofșorean observă că în acest document apar în vecinătatea localității *Ryगतeluke* domeniile unor proprietari români: Budafă (Bude), Baraba, Paul Dedalu etc.²⁵ Autorul acestor „marginalii” concluzionează că „din numele acestor latifundieri vecini, reiese că în epoca Angevinilor au existat în șesul Timișului moșieri români, nobili de viță veche, care nu pot să fie considerați ca niște coloniști pripitiți. Ori dacă pe acele timpuri avem aci nobili valahi, *trebuie să fi fost și o populație valahă numeroasă, din a cărui mijloc s-a ridicat această nobilime* (sublinierea lui C. Grofșorean), sprijinindu-și puterea politică pe masa mare a poporului de etnie identică”²⁶.

O largă prezentare îi face Grofșorean monografiei plășii Buziaș, de data aceasta referindu-se la mai multe localități, adică la acelea care erau cuprinse în respectiva unitate teritorial-administrativă:

21 Cornel GROFȘOREAN, *Pe marginea unor monografii germane în Banat*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, Timișoara, ianuarie-aprilie 1943, p. 152-190.

22 Dr. Josef STITZI, *Aus der Vergangenheit und Gegenwart der Grossgemeide Rekasch (Din trecutul și prezentul mării comune Recaș)*, Timișoara, 1924.

23 Cornel GROFȘOREAN, *op. cit.*, p. 153.

24 *Ibidem*, p. 152-153.

25 *Ibidem*, p. 153.

26 *Ibidem*.

Buziaș, Sârbova, Chevereșu-Mare, Dragșina, Uliuc, Icloda, Sacoșu-Turcesc, Blajova, Vucova, Duboz, Cadar, Racovița, Dragoești, Ficătar, Ohaba-Forgaci, Sacoșul-Unguresc (Sacoșul-Mare), Sinersig. Grofșorean notează și comentează denumirile toponimice ale localităților, atestarea așezărilor în documentele medievale, nobilii și cnezii români menționați în acestea.

Recenzentul se mai referă la lucrările *Kurze Geschichte der banater Deutschen von 1717 bis 1848* de Leo Hoffmann (Timișoara, 1925), la monografia comunei Orțișoara²⁷, la monografia orașului Timișoara²⁸, la monografia comunei Liebling (1786-1936) de Balthasar Glas (Timișoara, 1937) și la broșura *Vie die schwäbischen Gemeinden einstanden sind* de Karl von Möller (Timișoara, 1923). Insistând asupra unor localități din aceste monografii, Grofșorean subliniază starea acestora dinaintea colonizărilor efectuate de Curtea de la Viena, evidențiind că în urma ocupației turcești a Banatului aici a rămas o populație românească înstărită, aceasta depășind, de cele mai multe ori, localitățile șvăbești în privința dărilor către stăpânirea imperială. Analiza făcută de Grofșorean monografiilor amintite – pe parcursul a aproape 40 de pagini de revistă – se constituie într-un adevărat studiu privind monografismul german din Banatul interbelic, contribuie la dezvoltarea pentru cititorul român a viziunii istorice a autorilor germani în privința autohtoniei românilor în această provincie și a contribuției lor la dezvoltarea vieții social-politice a acestui ținut multinațional.

Într-o notiță din „Revista Institutului Social Banat-Crișana” (luna aprilie 1940), intitulată *Privilegiile nobiliare ale românilor din cele 8 districte valahe*, înainte de a publica textul în limba latină al diplomei lui Ladislau al V-lea Postumul din 1457, Grofșorean își definește concepția sa istorică referitoare la Banatul medieval. El se pronunță ferm pentru prezența continuă a românilor și îi combate pe acei istorici care-i aduc târziu pe români de la sud de Dunăre și-i consideră un popor „fără istorie”. „Istoricii stăini se complac de a prezenta poporul român de dincoace de Carpați ca un popor fără istorie, socotind, conform tradiției învechite a istoriografiei, numai aceea ca istorie ce fu săvârșită de regi, principi, mari căpetenii de oștiri, cuceritori, etc. Ori istoriografia modernă a trecut peste acest punct de vedere strâmt, socotind cum zice P. Hesse – *Die Weltgeschichte ist Bannerngeschichte*. Dacă deci

27 Prof. univ. Johann DENGL, *Geschichte der Gemeinde Orzidorf (Istoria comunei Orțișoara)*, Timișoara, (f.a.).

28 Col. Fr. BINDAR, *Alt Temesvar (Timișoara Veche)*, Timișoara, 1934.

privim istoria Banatului prin această prismă firească și logică, atunci, noi, bănățenii, avem un mare trecut istoric. Dar chiar dacă am accepta principiul istoriografiei tradiționaliste, românii bănățeni și sub acest aspect își au locul lor bine stabilit în istorie, fiind până la bătălia de la Mohács conduși și administrați de o *nobilime*²⁹ (sublinierea lui C. Grofșorean) care încetul cu încetul s-a desnaționalizat, părăsind poporul de rând³⁰.

Prin aceste opinii, Grofșorean, cu serioase lecturi referitoare la mișcarea istoriografică europeană a vremii sale și la curent cu progresele scrisului istoric german, se dovedește un atent analist. Fără să fie istoric de formație, el vădește aplecare spre istoria comunităților, a marilor grupuri anonime, a fenomenelor colective, după principiul exprimat în epoca interbelică și de marii istorici de la „Annales”. Firește, o face în spirit național, ca toți contemporanii săi din partea noastră de Europă.

Între cei care au contribuit la activitatea „Institutului Social Banat-Crișana” și a revistei sale, sub oblăduirea lui Cornel Grofșorean, s-a aflat și Nicolae Tomiciu, des citat de majoritatea bibliografiilor districtelor românești din Banat, mai ales prin lucrarea *Districtele valahe privilegiate* (publicată în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, septembrie-decembrie, 1942). Faptul este oarecum de mirare, deoarece amintita lucrare nu are nici o trimitere bibliografică. La sfârșit, autorul spune că „a consultat pentru rândurile de față următoarele lucrări”³¹ și înșiră opt titluri, fără an și loc de apariție. Textul însuși al articolului este

---

29 Părerăa lui C. Grofșorean este confirmată și de numeroasele studii publicate în ultimele două decenii, mai ales de cercetătoarea Ligia Boldea: *Câteva opinii privitoare la originea și evoluția nobilimii române din Banat (sec. XIV-XV)*, în „Acta Musei Napocensis” XXIV-XXV, Cluj-Napoca, 1989, p. 1119-1125; *Câteva considerații privitoare la familia nobilă de Măcițaș, sec. XV-XVI*, în „Sargeția” XX, 1986-1987, p. 171-177; *Înnobilare și confesiune în lumea feudală românească în Banat (sec. XIV-XVI)*, în „Banatica” XIII/2, Reșița, 1985, p. 27-44; *Probleme ale studiului genealogic al familiilor nobile bănățene*, în „Buletinul comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie a Academiei Române”, Filiala Cluj-Napoca, I-II, Cluj-Napoca, 1995-1996, p. 29-76; *Situația social-economică și juridică a nobilimii române din Banat (sec. XIV-XVI)* în „Banatica” XII, Reșița, 1993, p. 13-24.

30 Grf [Grofșorean], *Privilegiile nobilitare ale românilor din cele 8 districte valahe*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, Timișoara, aprilie 1940, p. 370.

31 Nicolae TOMICIU, *Districtele valahe privilegiate*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, Timișoara, septembrie-decembrie 1942, p. 506.

tern, preluat de la alți autori și plin de „panseuri” modeste de filosofia istoriei: „...istoria fiind rezultatul unor operațiuni repetate și uneori foarte intense de sondaj, vertical și orizontal în viața dintr-o anumită epocă a unui fragment uman, operația ar părea cu neputință fără luminarea și studierea concomitentă a țesuturilor învecinate, cu care fragmentul în chestie se găsește într-o interpătrundere cu atât mai strânsă, cu cât ea este organică, sub raport geografic, politic, economic, social etc.”³². La fel de modeste, fără nici o contribuție științifică din partea acestui autor, sunt și lucrările *Capitol introductiv la o viitoare istorie a Banatului Severin, mai precis a celor opt districte valahe* (publicat în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, nr. 24, din anul 1938) și *Caransebeșul în sec. XIV-XVIII* (apărut în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, pe lunile aprilie-mai, 1936). În aceste condiții, nu am considerat necesar să zăbovim asupra lucrărilor de istorie medievală bănățeană elaborate de N. Tomiciu.

---

³² *Ibidem*, p. 595.